

26.95

П. ДРАГОМИР
Фесор

323.1

2695

ВЕЛИЧИНА ДУХА

НАШЕГА НАРОДА и ЊЕГОВО ПРАВО
НА ВОЋСТВО у ДРЖАВИ

(МОЈ НАЦИОНАЛНИ ПОКРЕТ)

1939.

Штампарија »Просвета« Миодрага А. Ђорђевића
Пирот.

Gov. br.

38793

ВЕЛИЧИНА ДУХА НАШЕГА НАРОДА И ЊЕГОВО ПРАВО НА ВОЂСТВО У ДРЖАВИ

Основни закон социјалног живота и развоја, до кога је дошао наш народ у току свога културног и политичког историјског живота гласи:

,„Ни по бабу, ни по стричевима, већ по правди Бога истинога“.

На супрот њему иставља се један други т. зв. природно — научни, материјалистично — утилитаристички закон који гласи:

,„Принцип развоја живота успште је: борба за опстанак и природно одабирање“. Овај закон је код нас дошао са стране.

Близак, готово идентичан закон социјалног живота са законом нашега народа је хришћански, који гласи:

,„Љуби ближњега свога као себе самога“.

Даљи од оба је Кантов „категорички императив“ који гласи:

,„Ради тако како би желео да принцип твога рада буде принцип рада свију људи“.

Други један природњачки, али више психолошки него материјалистички закон еволувије јесте Ламарков, који гласи:

Да је воља праћена напором фактор еволуције.

Каква је стварна вредност ових закона? Узмимо прво у разматрање т. зв. материјалистички став. Овде се истиче борба за опстанак и природно одабирање. Ми знамо да је за природну науку, као за иманентни материјализам, природа каузално одређена, т. ј. да природна наука полази од тога да у свету постоји само „спрег сила“. Сама сила је дејство, једна појава, једна промена која може да изазове и друге промене. Кад ја гурнем једну билијарску куглу, она је на своме путу сила, као таква сасвим је индиферентна, сасвим је равнодушна према томе хоће ли на своме путу бити у људском смислу конструктивна или деструктивна: она може ударити у једну вазу макако скupoцена била и да је сломи, или

цијалним принципом. И тај његов предмет могу бити само културно—историске вредности.

Прећимо сада на чисто философско рационалистички терен. Овде имамо Кантов категорички императив. Циљ му је дефинитивно обезбеђење живота личности у друштвеној средини. То је Кант жељео и мислио је да је доиста дао један морални аксиом, у ствари он у томе није успео: јер моја жеља да сви раде онако како ја ради:

1) Не осигурава чак ни органски опстанак појединача: ако сам ја какав богати банкар шта ће мени сметати ако буду сви „зеленашки“ наплаћивали интерес на позајмљени новац; ако се као трговац служим картерлом, шта ће ми то шкодити ако и други тако раде, тим пре што овде постоји једна чињеница: да сви нису васпитањем ни интелигенцијом дорасли за тај посао, те ће увек бити оних који искоришћавају и који су искоришћавани. Кантов принцип је благостање само за сиромашне интелигенцијом и телом, он је само међу њима социјалан, иначе за јаке он може да значи и признавање права сили, чак слепој физичкој сили.

2) Кантов категорички императив је само принцип за слабе или не и принцип социјалне еволуције—он се брине само за моментално одржавање—за равнотежу социјалну коју са мало вероватности може да изведе, али он не говори о будућности и ништа не даје за еволуцију.

Прећимо сада на Христов принцип друштвенога живота: „Љуби ближњега свога као себе самога“. Доиста Кант је био одвише човек да би могао да да тако сигуран принцип, где су сва изврдавања и све празнине искључене. Овај принцип ће математичком прецизношту извести социјалну равнотежу, ако се усвоји, док Кантов даје право и на рушење ове ако си јак и можеш да издржиш борбу и конкуренцију. На Хришћанском терену никад неби могли постојати у банкарству „зеленашки“, послови.

Али овде није социјална равнотежа сама себи циљ, она је последица једнога сазнања и једне тежње да смо сви деца једнога Бога и тежње да се њему вратимо. Овде је једно метафизичко сазнање добило религијску форму и постало приступачно маси. „Љуби ближњега свога као себе самога“ да би дошао у царство небеско, којег

смо ми у том случају носиоци и овде на земљи, идеја је Христова. Откуда то? Отуда што смо постали из једног недељивог духа и тежимо да се вратимо томе недељивом јединству: љубити другога као себе самога је јединство Божјега духа присутног у сваком од нас постигнуто овде на земљи, то је „Царство небеско“ овде. Хришћанство, dakле, не омогућује само социјалну равнотежу, него има пред собом и далеко културно—историјски циљ: јединство с Богом, с апсолутном вредношћу.

Али то јединство с Богом није јединство с нечим безобличним него са инкорнацијом највише истине, највише доброте, највише лепоте и највеће моћи, јер је то Бог. И на тај начин хришћанство не омогућује само социјалну равнотежу, него има пред собом и далеко културно—историјски циљ: остварење апсолутне религије, правде, доброте, лепоте и истине. А све ове вредности имају повратно дејство на социјалну равнотежу — оне су социјални појмови: каква је то истина коју други не признаје за такву? Каква је то лепота коју други не признаје за такву, Какво је то морално дело који други не признаје за такво?

Прећимо сада на социјални став нашега народа: „Ни по бабу ни по стричевима већ по правди Бога истинога“.

Овај народни животни став је државнички став највишега реда. Он значи ово: појединачни постоји пред народним културно—историјским идеалом, Правда Бога истинога је вредност којој се мора све лично жртвовати. И та правда је правда Хришћанскога Бога, словенскога Бога, јер су словени а priori хришћани, то је словенска душа а тај словенски Бог је у осећању величине у љубави према ближњем, Правда Бога истинога је у закону: „Љуби ближњега као себе самога.“

Тако је социјални став Југословена не само висок религијски став, него у исто време државнички, земаљски, где је биће божје везано за земаљски израз, за правду, која је елементарни садржај појма државе.

Ко смо ми Југословени? Ми смо народ чији је највиши идеал држава, схваћена као савршено право, као хришћански морални закон.

Запито су се Србија и Црна гора бориле за независност и заштиту ослобађале братска племена? — За правдо на слободан и пун развој своје културе. Где је доказ?

— Доказ је чињеница да су у миру и благостању могле живети под Турцима да су примиле ислам. Оне су себом биле за своје хришћанство и његову истину и правду.

Где смо сада? — Ми се крупним корацима удаљујемо од свога културно-историјског идеала: ми напуштамо веру у религијску подлогу правде, а праву дајемо административну форму иза које стављамо силу власти.

Ми узимамо форму социалног живота запада, И та форма која је стотинама година на западу стварана и постепено прилагођавана духу западњачких народа могла је да постоји и у себи да асимилира и традиције, које су се показале историјски као добре. Једна Енглеска у којој је никao дух емпиристичке философије и науке задржала је и своје старе традиције и тако учврстила дух свога народа, а народима на Балкану изгледају те традиције смешним! Каква жалосна појава, која се виђа код сваког неинтелегентног новајлије, неинтелегентног паланчанина у великој вароши, ратног богаташа и др.

Опасност за нас је у томе што смо и сувише нагло почели да уносимо нове форме и нову садржину живота. Да смо ми овако нагло примили хришћанство, као што нагло усвајамо западњачку културу, нас више неби постојало: јер би га буквально пропумачили и отишли би у пропаст. „Ако те ко удари по левом образу откени му и десни“ формула је за пропаст једнога народа, ако се нађе у средини народа са супротним начелом. Богумилска јерес то је имала у програму и срећа је што је на време угашена. **Ми смо хришћанство постепено, вековима примали и примали и прилагођавали и своме духу и историјским нужностима док нисмо добили једнотипично-српско православље, или хрватско-католичанство, и тек кад се је оно тако кристалисало могло је да буде конструктивни национални фактор.** Оно нас је одржало и ми смо њиме побеђивали. И кад ово тврдим ја се толико не позивам на писану историју колико на свој доживљај као савременика великих дана од 1912.—1918. год., и на исказе осталих учесника у тадашњим великим догађајима. И данас када се о Југославији говори, када страни савременици оних дана говоре о Југославији и када јој указују част попитовање и дивљење, они се у ствари диве чврстини карактера нашег народа из 1912—1918. год. И тај карактер је произилазио из оног мистичног осећања правде, иза које је постојала не само сила власти, него и религиозни култ.

Јасно је dakле, да се све новине које се уносе у нашу државу морају да подвргну строгој контроли и да морају да буду по вредности мерене историјским идеалом нашег народа

Издајство је према отаџбини олако схватити и лако уносити оно што је ново и онда кад је у држави све у равнотежи, а камо ли мирно спавати кад бујају многа питања која траже хитно решење, а којима се не зна прави узорак.

На овоме месту ја ћу указати на два извора одакле произлазе не само социјално приватни него чак државни проблеми данашњице.

Та два извора су школе—кад наставни предмети у њима нису довљно национални и понеки несавесан политичар.

О школама — Понеке школе немају никакав систем, никакав строго одређени план за развијање једног расно националног човека, шта више као да се труде да образују интернационалне типове—светског човека. Шта се тамо предаје? — Природна наука и историја на једној страни, а религија на супротној. И та се природна наука тако предаје да јој се даје право не само у технички раду на мртвој природи него се и у области духа истиче њено право на супрот религији, шта више постојање духа се негира и природној науци даје се карактер материјалистичке философије—метафизике.

Паравно да се овде врше многа насиља над ученичким духовима разним софизмима и паралогизмима. А најгоре је то, што се ова материјалистичка философија предаје као догма захваљујући вези са природном науком која је сафистички пренета и на духовну област. Ученици се, чак до осмог разреда, не упознају са философским правцима да им се бар развије моћ критичног сазнања, да видеда и други философски правци имају своје аргументе, и да је материјализам у философији најмање одржљив систем.

Тако се преко школе уноси сумња у вредност народног историјског идеала, који у сваком случају мора имати један религијско мистичан карактер, јер да би био идеал, он прво мора да садржи у себи један далеки циљ, да превазилази садашњост, а то је већ вера, мистика и религија, друго он мора да представља један план

који се иставља на супрот каузалном, узрочном развоју света и који треба искоришћавањем сила у природи ову да савије и да јој да други правиц—духовни—људски, иначе ако би се тај идеал идентификовао са простом последицом, са резултантом у једном објективно—физичком спреку сила, онда он не би човеку био схватљив као идеал; дакле, он је духовног порекла и религијске природе. Отуда наше школе на првом месту треба да упознају ученике још у почетку и са другим филоеофским системима, а у првом реду да строго истакну несумњиву вредност природне науке само за мртву природу.

Наše школе говоре о обичајима нашега народа, мање него ли о обичајима и ношњи Грка и Римљана. Један Беччија не би могао да разликује нашу школу од one која се налази у сред. Беча. Што се тиче, народног језика којим се у нашим школама предаје он има мало значаја за национално васпитање, и ако му придају огромну важност, то јасно доказује т.зв. хрватско питење код нас. Тежиште националног живота је у народном идеалу. Зато народни дух мора да буде и вођ у политици и главни предмет учења у школи и главни духовни напитак за сва одушевљења.

А дух нашега народа на то има више права од све модерне литературе која се чак и у школе уноси: да ли се могу Нушићеве драме да упореде са здравим погледом на свет и живот, са ведрим погледом на свет и живот наше народне поезије, Нушића који од почетка до краја није био у стању да видиничега здравог и да изрази ништа здраво чак ни онда када се је Србија спремала за бесмртна дела—пре светскога рата. Шта то нова литература пружа нашој омладини?—сугестију у сумњиву вредност света и живота. Један Гете чак није био у стању да превaziђе дух нашега народа. Узмимо његовог „Фаусга“. Какву сугестију он пружа?—Један стари научник—Др Фауст после „зрелог“ размишљања увиђа да је ипак најбоље да направи уговор са демоном, да се подмлади да силује једиу девојку, да је доведе до лудила и пошље на ломачу! Не то није литература за нашу омладину ни за наш народ, чису та потребна литература ни Достојевскога дела.

Али постоји још једна заблуда, а то је да у нашеј народу треба ширити што више писмености. И под тајјом (вао ћас је вео) усопшти чаша за њен том тајџом

том писменошћу углавном се подразумева знање да се чита и да се пише. Ја сматрам да је ово заблуда. Оваква писменост може нашем народу само да шкоди. а не и да користи, јер се права писменост не састоји само у знању да се читају речи и реченице, него и да се разумеју и још више да се критички усвоје или одбију. Наše сеоске основне школе пружају обично вештину механичког читања, а мало или нимало способност да се прочитано разуме и критички прима. Зашто?¹⁾ Јер имају мало времена за рад и на другој лектири, а не само на читанци.²⁾ Јер се према самом узроку ученика морају да ограниче на лака штива, где није уопште могуће развијати неко критично мишљење и суђење. Остављени сами себи европшени ученици основних школа прилазе свакој другој књизи, која није „читанка“, са страхом и унапред верују што је тамо написано. Они тако прилазе и дневним листовима и тамо са пуно поверење усвајају неразумевши чак оно што је написано све од почетка до краја. Тако се излажу страховитој опасности да буду наведени од разних демагога.

Писменост нашега народа добиће тек онда своју вредност, када се масе оспособе и на ову другу, критичку, моћ читања. Како да се то постигне? Продужним школама? Ја мислим да би оне мало помогле, пошто би и тамо био рад одвише школски, међутим овде је потребна нека врста школе живота. Зато сам мишљења да би наше сеоске и варошке основне школе пружиле доиста пуну писменост својим ученицима, ако би још тамо ученички рад био везан за једну лектиру која би се—у виду часописа: за сељаке или часописа за трговце и занатлије, настављала и доцније у њиховом реалном практичном животу. Тај часопис би се могао назвати „Земљорадник за мале“ и „Земљорадник за велике“, затим „Занатлија за мале“ и „Занатлија за одрасле“. У том часопису би се прво обраћала пажња на опште образовање читаоца, а затим би се давала потребна конкретна знања и упутства за живот. На овај начин, везана за једну дужу интелектуалну активност и ето што је рад у основној школи, стечена вештина читања и писања биће доиста један културни фактор нашега народа.

Овде требамо да бапимо поглед на један озбиљан покрет код нас за нову школу Срећа је што овај покрет

иде упоредо са апелима теоретичара и напорима Министарства просвете.

Ја сам на томе покрету радио и као теоретичар и као практичар, овде ћу самода поменем да сеоску основну школу заступам као пуну школу живота; види моје објављене радове о тој пракси у „Основи методике“ и „Сеоска основна школа“. Код нас покушава г. Д. Бранковић да рад у основној школи веже за дечије тежње за игром.

Његове основне огледне школе „су основале цео наставни и васпитни рад на играчком инстинкту“... јер се је пошло од „Утврђене поставке да је игра и нама и животињама урођена“, пр. кад мачка трчи за клупчетом и фингира ловљење (Д. Бранковић „Огледне нар. школе“ с. 10). Интересантно је да г. Бранковић више придаје значаја за васпитање нагону везаном за игру (пр. кад дете „брља“) него ли за практичан живот: кад дете плаче и тражи храну. Нагони које помиње као „играчке нагоне“ (за изражавањем, конструкцијом и т. д.) свакако су биолошки примарније практични, а тек из њих, накнадно долази игра.

Г. Бранковић је полазио, ваљда од Штернове психологије детињства, да је игра прва одекватна активност за развој нагона, који се наговештавају. Међутим Штерн је на погрешном путу, кад мисли да тиме може да објасни игру. Ми видимо да се играју и одрасли и зрели људи: фузија, карте, плес, досетеke и шале као специјална врста игре и сл. Не можемо ваљда да претпоставимо да су ове игре резултат неких нагона који су код њих у повоју. Интересантно је да Штери пориче право фројду да протумачи игру као израз сексуалног нагона, позивајућу се на гештант психологију по којој је он код одраслога по свеме комплексу битно различит од сваког покрета у детињству. Ако ћемо тако онда би ми могли сваком нагону детета да порекнемо везу са нагонима код одраслих, јер су и овде други комплекси у питању. Јер је свакако другојачи комплекс борбене активности код детета где се оно физички телом отима за првсентво у поседовању играчке или мајчине наклоности и дојније интелектуалне борбе одраслог човека за вођством у држави и сл. У једном случају имамо телесну борбу за поседом у другу интелектуалну за вођством. Па ипак сви ми осећамо да се ради о истом борбеном нагону. Дакле,

Штерн нема права. На основу свога становишта баш он би требао да порекне вредност игре за развој нагона, јер би ми увек имали квалитативно други нагон са раширењем детета.

У дететовом животу постоји и игра и озбиљна активност: кад дете својој мајци тепа, кад своме другу уступа свој мили предмет, кад мој трогодишњи синчић мени ујутру приноси ципеле да се обујем и кад савсија од среће што може да ми помогне то није игра него активност пуне реалности и озбиљности. Али кад ујаше штап и јаше га као коња то је већ психоанализа: тежња да се постане велики. Ја игру и уметност сводим на психоаналитички момент. Али оне психоанализе коју сам ја развио у својој расправи „Постанак душ. оболења“ Попшто постоји разлика између игре и практичног живота и пошто је дете способно и у практичном животу да развија своје нагоне: нежности, алtruизма, рада, то је штетно увести дете у неку школу која ће једино да се бави његовим покретима за игром. Игра има да дође само као један вентил сукоба који дете доживљава у практичном животу, она, дакле, треба да дође тек после практичног рада да успостави равнотежу и духовни мир.

2) Рекли смо да су многи проблеми у народном социјалном животу никли и због демагогије извесних несавесних политичара. Потребно је да политичари идеалисте одлучно утичу на своје колеге да то више не буде.

Кад једном по горњим начелима васпитавана омладина уђе у реалан живот мислимо да ће и демагогији доћи крај.

На крају је питање можемо ли се ми данас вратити натраг — вери у Бога? Ја одговарам да можемо, па ако то и не буде вера у класичнога бога, а оно може да буде вера у неки виши смисао света, од кога тек наш индивидуални живот добија неку вредност. А то је довољво!

Шта ја управо пропеведам? Враћање старом или нешто ново? — Ја подвлачим само нужно опште сазнање да свет има поред закона узроčности још и неки смисао, подвлачим ово старо сазнање, које је човека учинило човеком, а подвлачим га зато, што нека спољашња историјска случајност одвлачи данашњицу од веровања у његову апсолутну и практичну вредност. И кад ово пишем, не чиним то као религијски фанатик, него као филозоф и психолог—психоаналитичар, који материју хоће да са

вије својим духом и да у сваки њен детаљ унесе ону форму, која је плод експеримената милиона људи кроз векове.

Ја подвлачим само вредност оних начела која имају хиљаде година људског искуства за собом, а која на-
чела један скоријевић, што се зове природна наука хоће да негира.*)

На крају све једно је да ли постоји и дух, душа поред материје или не, главно је ово: да је филогенетички човек изграђен тако као да се његов живот развија не у знаку узврочности, него смисла. И то је научна истина, коју аргументима потврђују радови Рикерта, Хусерла и др. и моја метафизика.

Јасно је, дакле, да ће на крају победити онај појединач и онај народ који свој животни плац изгради према једном културно-историјском циљу човека у опште, према „идеји“ човека.

У овом погледу наш народ стоји високо, можда његов животни циљ представља завршну, највишу форму живота целога човечанства.

Да ли је данашњи животни план нашега народа и државе према тој највишој формули: ни по бабу ни по стричевима, већ по правди бога истинога, састављен? Јесте! Али се његова религозна подлога, његов обзир на вечност губи, те у пракси не може имати доволно солидну подлогу.

Ја покрећем акцију да се свему животу да та подлога вечноши и да она поново добије своје право.

A circular blue ink stamp. The outer ring contains the text "ЦЕНТРАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА МО", "МОСКОВСКАЯ ОРГАНІЗАЦІЯ", and "СОВЕТУ ВІДВІДОВЛІННЯ". The center features a coat of arms of the Soviet Union above the text "СОВЕТУ ВІДВІДОВЛІННЯ" and "1978".

Jan. 6,
3 P.M.

*) Да поменемо само једну пуховну област где је природна наука узела великог маха, то је пељна. Природна наука учи да је пољни живот нешто природно и да треба свако осећање стида у овој области угушити. Међутим народ је целу ову област прошкао тако префињеним чувством и снажним социјалним фактором-стилом. По Фројду стил је једна од брана која ће сачувати дете од прераног сексуалног спуштена. Но ја видим овде нешто више: Стид је онај фактор који социјализира наше биће и његове покрете. Не постаје урођени „стилни органи“ али постоји урођено осећање стида, и оно се васпитањем везује за ову или ону област. У пољној области стил има тај значај да подучава да начин задовољења пољног нагона није ствар појединца него друштва.